

Тетяна Кравчина,
*кандидат психологічних наук, доцент,
докторантка кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РЕФЛЕКСИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Характерною особливістю сучасного етапу розвитку широкого спектра наук, у якому представлено як математичні (програмування, кібернетика тощо), так і соціально-гуманітарні дисципліни (політологія, педагогіка, менеджмент тощо), є формування в рамках їхніх предметних галузей стійкого інтересу до вивчення рефлексії. Крім конкретно-наукових досліджень існує запит на розробку практичних методів – рефлексивних практик, спрямованих на формування й актуалізацію педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю як найважливішого компонента професійної компетентності.

Важливим аспектом розробки будь-яких соціально-психологічних практик є дотримання принципу методологічної цілісності, чого найчастіше немає в розробках, пов'язаних із рефлексивним процесом. Як і всі відкриті системи, системний і діяльнісний підходи, практиологічна концепція рефлексії дають змогу «зазирнути за обрій» і побачити нові напрями досліджень рефлексії, поставити запитання, на які необхідно своєчасно відповісти. До таких запитань належать: розуміння культурно-історичної природи рефлексії, її «культурної» трансляції та опанування людиною, опис моделі, механізму і процесу рефлексування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У трактуванні І. Обискалова, «рефлексія – це процес пізнання суб'єктом власного досвіду» [2, с. 51]. Дослідник визначив основні змістові характеристики зазначеного поняття, зосередивши увагу на таких його аспектах: «рефлексія – це процес; рефлексія здійснюється суб'єктом; предметом рефлексії є досвід суб'єкта; пізнання досвіду суб'єктом» [2, с. 51].

Погоджуюся із Р. Павелківом у тому, «що якщо раніше рефлексія була лише пояснювальним засобом функціонування психічних процесів або залучалася як категоріальна дефініція для обґрунтування теоретичних концепцій психічного розвитку, то тепер дана дефініція виступає ще й особливим психологічним предметом експериментального вивчення, який має спеціально розроблені для цього методи [3, с. 93].

Ми переконані в тому, що рефлексія є складним багатофункціональним механізмом, який зумовлює усвідомлення, переосмислення та корекцію цілісного уявлення особистості про себе (образ «Я»), а також своєї діяльності та поведінки.

Розуміння природи рефлексії, з одного боку, як внутрішньої, психічної, а з іншого – соціальної, культурної, є для нас найважливішим моментом для моделювання цього явища, презентуючи його не лише у вигляді ідеального теоретичного конструкту, а й як підґрунтя для розробки різних рефлексивних практик.

Розвиток професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців соціономічних професій відбуватиметься інтенсивніше, якщо в процесі професійної підготовки постійно стимулювати в них самопізнання й самоаналіз, а також використовувати методи інтерактивного навчання. Йдеться про рефлексивний тренінг, який на думку Т. Пернарівської, «вибудовується на базі рефлексії як техніці усвідомлення своїх думок, станів і передумов дій, внутрішнього світу інших людей, а також подій, що відбувалися за участі самих студентів» [4, с. 324].

Ми солідарні з вітчизняними вченими [1; 4] у тому, що рефлексивний тренінг є особливою формою навчання, який сприяє створенню психолого-педагогічних умов для усвідомлення студентами сенсу соціономічних професій, осмислення й опанування потрібних компетентностей, опанування методів цілеспрямованого особистісного й професійного саморозвитку.

Отже, розкриємо зміст розроблених рефлексивних тренінгів. Ми вважаємо, що тренінг – це особливий метод здобуття знань, спеціально створене сприятливе середовище, де кожен може побачити й усвідомити свої плюси й мінуси, зрозуміти, які особистісні якості та професійні навички необхідні для здійснення своєї професійної діяльності.

Перший тренінг називався «Формування взаємооціночних позицій на основі розвитку емпатії та рефлексії». Оволодінню навичками самопізнання слугували різні вправи, спрямовані на створення сприятливих умов для роботи групи майбутніх фахівців соціальної сфери, їхню самодіагностику й саморозкриття.

Другий рефлексивний тренінг називався «Роль зворотного зв'язку в розвитку позитивного самосприйняття майбутніх соціальних працівників і психологів». На занятті були використані вправи, побудовані за принципом «зворотного зв'язку». Зворотний зв'язок – це повідомлення, адресоване людині про те, як її сприймають, що відчувають під час взаємодії з нею, які почуття викликає її поведінка в інших людей. Для фахівців соціальної сфери важливими є стосунки з оточуючими, тому вони мають звертати увагу на різні ознаки, що свідчать про наслідки поведінки. Зворотній зв'язок сприяє створенню умов для довірчих відносин, формуванню позитивного самосприйняття студентів. Вправи цього тренінгу (Поділися зі мною», «Портрет», «Інтерв'ю» тощо) допомогли здобувачам вищої освіти розкрити свої особистісні якості й характеристики.

У заключній частині другого тренінгу ми проводили вправу «Компліменти», на якій студентам необхідно було, вільно пересуваючись аудиторією, підійти до будь-якого члена групи й обмінятися компліментами й добрими побажаннями. Потрібно було обійти всіх присутніх. Для цієї вправи ми використовували легку ліричну музику. Метою цієї вправи було відпрацювати навички емпатії та вміння створювати позитивні установки один на одного. В кінці заняття варто узагальнити теоретичний матеріал і обговорити зі студентами їхні враження від проведених занять, підбивши підсумки спільної роботи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі.

Таким чином, можна стверджувати, що використання рефлексивного тренінгу сприяє інтенсифікації процесу формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю. Саме цілеспрямовано організована рефлексивна діяльність сприяє формуванню у студентів цілісного стійкого усвідомлюваного (осмисленого) образу стосунків до себе та інших на рівні почуттів, ціннісних орієнтацій і дій.

У сучасних складних умовах війни докорінно змінився підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, що вимагає створення умов, які дають змогу формувати в них (соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів) глибокі теоретичні знання, професійно важливі якості, що забезпечуватимуть у майбутньому їхню професійну мобільність. У такому контексті актуальним є пошук інноваційних форм і методів, що оптимізують професійну підготовку здобувачів вищої освіти. Розроблені рефлексивні тренінги дають змогу досить ефективно формувати педагогічну рефлексію майбутніх фахівців соціономічних професій.

Список використаних джерел:

- 1 Кравців О. Рефлексивний тренінг. *Психологія і суспільство*. 2007. № 5. С. 145–148.
- 2 Обискалов І. С. Рефлексія: поняття, види, функції, психологічна структура. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 4 (31). С. 47–57.
- 3 Павелків Р. В. Рефлексія як механізм формування індивідуальної свідомості та діяльності особистості. *Вісник післядипломної освіти*. Серія Соціальні та поведінкові науки. 2019. Випуск 8(37). С. 84–98. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2019_8_9
- 4 Пернарівська, Т. Рефлексивний тренінг як засіб формування в студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020 (1). URL : <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2014.197547>